

Reactie Muel Kaptein (hoogleraar integriteit aan de Erasmus Universiteit Rotterdam) en Leo Huberts (hoogleraar bestuurskunde aan de Vrije Universiteit Amsterdam) vanuit hun betrokkenheid bij de Politieke Integriteitsindex.

Ton van Dijk maakt zijn reputatie als onderzoeksjournalist andermaal waar met een boeiende casus met wezenlijke vragen over het al dan niet integer opereren van Ben Verwaayen en minister-president Mark Rutte. Hij vroeg ons om een reactie op zijn artikel vanuit de Politieke Integriteitsindex die wij jaarlijks met journalist Bart de Koning opstellen. De index geeft een overzicht van alle integriteitsaffaires van Nederlandse politici over het afgelopen jaar. Zal Mark Rutte daarop gaan voorkomen?

Om misverstanden te voorkomen: die index gaat over affaires, zonder conclusies vanuit ons over de integriteit van betrokkenen. Centraal staat of een politicus publiekelijk in opspraak is gekomen, of het daarbij om een gezaghebbende bron ging en of de thematiek iemands integriteit betreft. Bij dit laatste moet het gaan over wat breed wordt gezien als een mogelijke integriteitsschending. Wij hanteren daarbij diverse typen (van corruptie tot belangenverstrengeling tot wangedrag in de privésfeer). Wat is dan ons idee?

Allereerst zien we HP-De Tijd als een relevante, betrouwbare bron, maar of er sprake zal zijn van een affaire hangt mede af van de reacties vanuit betrokkenen, de politiek en de samenleving. Wordt het beeld van de journalist gedeeld door anderen, met daarin ook vraagtekens over de integriteit van de premier? We vermoeden van wel, dit zal niet gemakkelijk 'o-verwaayen', maar valt te bezien. Is er mogelijk sprake van een integriteitsschending in de lijn van de criteria voor de PI-index? Daar past ten eerste een relativering bij.

Van Dijk deed boeiende onderzoeksjournalistiek maar het resultaat roept nog wel vragen op over het centrale thema: of er sprake was van oneigenlijke beïnvloeding van premier Rutte en/of de VVD. Daarvan is sprake wanneer privébelangen en -contacten, afgezet tegen het publieke belang, oneigenlijke invloed hebben op de stellingname en activiteiten van Mark Rutte en zijn VVD. Met intrigerende vragen die om een antwoord vragen. Hoe kwam het VVD-verkiezingsprogramma tot stand en wie bracht feitelijk in dat scale-ups daarin prominent aandacht krijgen, met ook belastingvoordelen voor investeerders (als Keen Venture Partners, met privébelangen vanuit Verwaayen en zijn zoon)? Wat bracht de premier tot zijn aandacht voor en initiatieven met betrekking tot een aantal van de door Verwaayen gesteunde scale-ups? En hebben deze scale-ups en Verwaayen nog op andere manieren zakelijk van Rutte en diens partij geprofiteerd, en zo ja, hoe(veel)?

Een cruciale vraag is of de mogelijkheid van oneigenlijke invloed vanuit privé-contacten en -betrokkenheid onderdeel uit maakt(e) van het politieke (en morele) netvlies van de premier en zijn partij met betrekking tot belangenverstrengeling? Mark Rutte is een drievoudig boegbeeld: van zijn partij, van de Nederlandse politiek en van de hele overheid. Hij is daarom bij uitstek degene die moreel leiderschap dient te tonen door voor te leven wat van iedere VVD-er, politicus en ambtenaar wordt verwacht. Daarvoor is vastgelegd dat zij onafhankelijk dienen te zijn en zelfs de schijn van belangenverstrengeling dienen te vermijden, ook terug te vinden in de 'Integriteitsregels' van de VVD en in de gedragscode voor rijksambtenaren.

Het artikel biedt intrigerende informatie over mogelijke belangenverstrengeling en oneigenlijke invloed vanuit privérelaties. De mogelijke schijn van belangenverstrengeling ligt overtuigend op tafel. Openheid daarover vanuit de betrokkenen is nu cruciaal. Ook vanuit de VVD zelf. De Politieke Integriteitsindex laat zien dat de VVD ieder jaar de partij is met de meeste integriteitsaffaires. De nieuwe partijvoorzitter van de VVD, Christianne van der Wal, speelde daarop in bij haar aantreden in mei 2018 met als inzet dat in de VVD integriteit een hoofdthema moet worden en dat de partij moet werken aan haar moreel kompas. Dan past nu openheid over het verloop van de besluitvorming in eigen kring (over het programma en de scale-ups) evenals over wat het morele kompas concreet inhoudt met betrekking tot mogelijke belangenverstrengeling, op alle niveaus (wellicht ook met behulp van de eigen Commissie Integriteit, die de integriteit van de VVD bewaakt en daarover adviseert).

We zijn uiterst benieuwd naar de reacties vanuit betrokkenen, de politiek en de samenleving op het artikel van Van Dijk. Gaat dit uitmonden in een serieuze integriteitsaffaire (en daarmee dan onderdeel van de Politieke Integriteitsindex over 2018)? Leidt nadere informatie (en wellicht ook onderzoek) tot een preciezer idee over mogelijke belangenverstrengeling? En wat gaat dat betekenen voor het morele gezag van en politieke draagvlak voor Mark Rutte als premier?